

Доній В. С.,
аспірант кафедри світової
літератури та культури
імені О. Мішукова
Херсонського державного
університету,
викладач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
ВП «Миколаївська філія
київського національного
університету культури і
мистецтв»

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

У КІНОПОВІСТІ О. ДОВЖЕНКА «ЗЕМЛЯ»

Сьогодні відзначається особливим спалахом національної самосвідомості, суспільного інтересу до своєї історії, духовного життя прагнення осмислити минуле, розібратись в теперішньому і зорієнтуватися в майбутньому. Такі інтереси і прагнення цілком закономірні, оскільки, українці довго жили за умов несвободи, неусвідомлення свого місця в світовій цивілізації, тривалий час перебували під тиском того, що вони не самостійний народ, а частина великого народу, яка не має свого місця на політичній і культурній аренах світу.

Пізнання сутності народу відбувається шляхом аналізу ціннісних орієнтирів, в яких відображаються його характер, ідеали, традиції. Головною цінністю будь-якого суспільства є людина. Тому питома вага розвитку спільноти, суспільства, народу належить особистості. Проте, за тоталітарної системи роль і значення людини як особистості з власними думками і світоглядом нівелюється, перетворюючи її у гвинтик, що є тільки дрібною деталлю великого механізму. Слово О. Довженка по праву можна назвати «мовним знаком національної культури», втіленням національної ідеї, яскравим прикладом жертвності заради ідеалу.

Творчий доробок О. Довженка став об'єктом досліджень О. Бабишкіна, Ю. Барабаша, С. Коби, М. Куценка, Ю. Кочерган, С. Плачинди, І. Семенчука, Д. Шлапака, опублікованих за часів радянського періоду. Новим науковим підходом характеризуються сучасні праці літературознавців: О. Безручка, В. Гребньової, Т. Дятленко, Р. Корогодського, І. Кошелівця, В. Марочко, Г. Магузи, Н. Медвідь, С. Тримбача, А. Шаргородської тощо, увага яких зосереджена на проблемах національної психології, трансформації ментальності українського народу, ідентифікації автора в кіноповістях та сценаріях О. Довженка.

Мета нашого дослідження полягає у сучасному осмисленні національно-духовних цінностей головних героїв під час зіткнення колективного та індивідуального в кіноповісті О. Довженка «Земля».

Спираючись на філософські, культурологічні, дослідження щодо питань ментальності українців, їх національної ідентичності, можемо визначити такі детермінанти національно-духовних цінностей як: хазяйновитість, сентиментальність, відкритість, кордоцентризм, антеїзм, ліризм, доброзичливість, пасивність, прагнення «служити двом панам», анархічність, провінційність тощо.

Нині ці аспекти потребують нової інтерпретації, адже раніше їх осмислення було уривчастим, підлаштованим під ідеологію тоталітарної системи. Проте, їх сутність набагато глибша, адже, вони відтворюють спектр відносин щодо буття української спільноти, духовного здобутку людей. Дослідження такого характеру дають можливість глибше і детальніше з'ясувати національну своєрідність, самоідентифікувати українську націю, виокремити українську культуру, її духовність в європейській і світовій культурі, утримати народ від самознищення і дати підґрунтя для його подальшого розвитку.

Так, кіноповість «Земля» О. Довженка була написана вже після виходу однойменного фільму, який отримав шквал відгуків та дискусій. «Фільм з'явився на екранах у мутний час, за місяць після опублікування

знаменитої статті Сталіна «Головокружение от успехов», коли ставлення до колективізації – бодай ненадовго – перестало бути політично яким і зрозумілим. Хоча вождь і без того не любив українське селянство, а тут йому ще показали, яке воно сите і задоволене – в масштабах цілого Космосу (і справді – ніякого Хаосу, творити заново тут нічого)» [1, с. 197] - доречно підкреслює український кінокритик, кінознавець С. Тримбач, осмислюючи суспільно-політичний контекст, у якому було оцінено стрічку. І, дійсно, поява, цього мистецького витвору «трансцендує реальність громадянської війни і колективізації й акцентує на красі людини, світу і життя, стійкості людського духу, нескінченності життєвого кола» [2, с.112].

Невипадково кіноповість розпочинається епізодом смерті старого чумака, діда Семена, і це є знаковим, символічним, адже, разом з дідом вмирає і його епоха. Дід Семен, що «скидався на образ одного з богів», «в білій сорочці і прозорий від старості» помирає літнього гарного дня поміж всього прекрасного: саду, городу, соняшників, маку, нив за городом. Серед усього того, що найбільше цінував протягом життя, тонко відчуваючи природу, дід віддавався лону землі. Автор вміло показує, відображає, змальовує антеїзм (злиття людини з природою) як одну з головних національно-духовних цінностей українців.

На своєрідних терезах у кіноповісті «Земля» опиняються дві ворожі суспільно-політичні сили — творці нового колгоспного ладу на селі і куркулі, бандити. Відповідно і образи-персонажів набувають абсолютно полярних характеристик, виявляючи прагнення «служити двом панам», а також анархічність. Відкритість, доброзичливість, ліризм, служіння ідеї, високі помисли і благородні вчинки притаманні яскравій групі персонажів, яку складають перший тракторист на селі — комсомолец Василь Трубенко, його кохана Наталка, секретар комсомольської організації Чуприна, комсомольці, колгоспники. — всі вони, різні за зовнішніми прикметами і внутрішнім душевним життям

Селянин з середнім достатком Опанас Трубенко не дуже підтримує сина Василя, який агітує земляків вступати до колгоспу. В особистості цього персонажу проявляється така риса українців як «і вашим і нашим», або «служіння двом панам».

Багатство емоцій і барв, високе художнім звучання у кінопоісті «Земля» О. Довженко надає масовим сценам, наприклад, урочистій зустрічі на околиці села першого трактора та траурній процесії під час похорону тракториста Василя Трубенка. Особливо тонко тут відчуваються хазяйновитість, сентиментальність, кордо центризм як точні штрихи портрету українців.

Отже, О. Довженку в кіноповісті «Земля» презентує традиційні культурні парадигми, соціокультурні зразки поведінки нашої нації, акцентуючи увагу на таких рисах, які дають можливість глибше і детальніше з'ясувати національну своєрідність, самоідентифікувати українську націю, виокремити її культуру та духовність.

Література

1. Агеева В., Тримбач С. Довженко без гриму: Листи, спогади, архівні знахідки. – К., 2014, – 472 с.
2. Довженко і світ: творчість О.П. Довженка в контексті світової культури. – К., Рад. Письменник, 1984, 222с.
3. Тримбач С.В. Олександр Довженко: Загибель богів: ідентифікація автора в національному часопросторі [Текст] / Сергій Васильович Тримбач. – Вінниця: Глобус-Прес, 2007. – 800 с.
4. Шудря М. Геній найвищої проби [Текст] / Микола Шудря. – Київ, 2005. – 154с.